

ISBN: 978-625-7014-53-3

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

Ketebe Yayınları: 262

Gazzâli Kitaplığı

Editör

Yusuf Genç

Kapak

Harun Tan

Düzeltili

Rudvan Tulum

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

1. BASKI

Mart 2020
İstanbul

ketebe.com

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 34989

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad.

No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok

Kat: 2 34310 Haramidere -

Avcılar / İstanbul Sertifika No: 44452

Tel: 212.412 17 00

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A. Ş.'ne aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Nur Metafiziđi

Mişkâtü'l-Envâr

İMAM GAZZÂLÎ

TERCÜME

ASİM CÜNEYD KÖKSAL

KETEBE

Gazzâlî

1058 (H. 450) yılında Tûs'ta doğdu. Büyük Selçuklu Devleti devri Eş'arî kelâmcısı, Şâfiî fakihî, mutasavvîf İslam düşünürüdür. Hüc-cetü'l-İslâm diye bilinir. Tam adı, Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî'dir. İslam düşüncesinin en önemli ve etkili isimleri-nin başında gelmektedir.

28 yaşına kadar Nişabur Nizamiye Medresesi'nde eğitim gördü ve eğitimimin ardından 1091 yılında Bağdat Nizamiye Medresesi baş müderrisliğine tayin oldu. 1095 yılında medreseden ayrılıp önce Şam'a sonra Mekke'ye gitti ardından tekrar Bağdat'a geri döndü. Büyük Selçuklu Devleti vezirinin ricası üzerine 1106 yılında Nişabur Nizamiye Medresesi'nde 3 yılı aşkın bir süre daha ders verdiyse de 1109 yılında medreseyi tekrar bırakıp Tûs'a geri döndü. 1111 yılında doğum yeri olan Tûs'ta vefat etti.

Aralarında başta meşhur eseri *İhyâ-u Ulûmi'd-dîn* olmak üzere, *El Münkız mine'd Dalâl*, *Makaasidü'l Felâsife*, *El Mustasfâ*, *Tehâfütü'l-Felâsife*, *El İktisad fi'l İtikad*, *Kimyâ-yı Sa'âdet*, *Bidâyetü'l Hidâye*, *Eyyühe'l-veled* ve *Mişkâtü'l-Envâr*'ın da olduğu yüzlerce eser kale-me almıştır.

Asım Cüneyd Köksal

1976 yılında Ankara'da doğdu. 1999'da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Hanefî Usûlcülerinin Elfâz Taksimindeki Metodları" başlıklı teziyle yüksek lisansını (2001), aynı enstitüde "Usûlü'l-Fıkh'ın Mahiyeti ve Gayesi" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı (2007). Yayıncılık ve İslâmî ilimlere dair eğitim faaliyetleriyle meşgul oldu. 2012 yılında İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak göreve başladı. 2014 yılında doçent, 2019 yılında profesör unvanını aldı. 2019 yılından itibaren Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Akademik ilgi alanları fıkıh usulü, İslâm hukuku ve hukuk tarihi, İslam ahlâk, hukuk ve si-yaset felsefesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Makaleleri, tercümeleri ve yayına hazırladığı kitapların yanısıra, telif kitapları şunlardır: Fıkıh Usûlünün Mahiyeti ve Gayesi (2008), Fıkıh ve Siyaset: Osmanlılarda Siyâset-i Şer'iyye (2016), Elmalılı M. Hamdi Yazır (2017), Lutfi Paşa (2017), İlim Semasında Bir Yıldız: Mustafa Âsım Köksal (2018), Os-manlı Anayasasına Dair (2018 / kısmî telif).

İÇİNDEKİLER

Giriş

İmam Gazzâlî'nin Hayatı ve İslâm
Düşüncesindeki Yeri Genel Bir Bakış / 7

Mişkâtü'l-Envâr

Birinci Fasl / 19

İkinci Fasl / 41

Üçüncü Fasl / 59

GİRİŞ

İmam Gazzâlî'nin Hayatı ve İslâm Düşüncesindeki Yerine Genel Bir Bakış

Hüccetü'l-İslâm lakaplı allâme, İslam düşünürü, kelâm ve fıkıh âlimi, sûfi. 450 (1058) yılında İran'ın Horasan bölgesinde, yetiştirdiği âlimler ve devlet adamları ile tanınan Tûs'ta (bugünkü Meşhet) dünyaya geldi. Esas ismi Muhammed, künyesi Ebu Hâmid'dir. İplikçi dükkânında el emeği ürünlerini satarak geçimini sağlayan babası Muhammed, tasavvufa eğilimli ve bilgili bir insandı. Vefatına yakın oğulları Muhammed ile Ahmed'i (ileride meşhur bir sûfi olacak olan Ahmed Gazzâlî) iyi yetiştirmeleri için bir sûfi dostuna emanet etti. İlköğrenimini bu baba dostunun gözetiminde gören Gazzâlî'nin zühd ve tasavvuf meyli de bu ilk yıllarda şekillenmeye başladı. Daha sonra tahsilini ilerletmek için Cürcân'a gitti. Burada beş yıl süren bir tahsil devresinden sonra başından geçen bir hadise hayatında önemli bir yer tutmuştur. Cürcân'daki tahsilini tamamlayıp bir kabile ile Tûs'a dönerken soyguncular tarafından yolları kesilen ve herşeyleri alınan Gazzâlî, eşkıyaların reisin-den hiç olmazsa ders notlarının kendisine iadesini ister; Cürcân'a sırf o notlardaki bilgileri edinmek için gittiğini söyler.

Eşkiya reisi, bu bilgileri hâfızasına yerleştirmek yerine kâğıtlarda bıraktığı için onunla alay eder ve notları iade eder. Bu hadiseyi Allah'ın bir ikazı sayan Gazzâlî, üç yıl içinde notların tamamını ezberler.

Gazzâlî 473 (1080) yılında Tûslu bir grup gençle birlikte Nişabur'a giderek buradaki Nizamiye Medresesi'ne girdi ve dönemin tanınmış fıkıh ve kelâm âlimi İmamü'l-Haremeyn Cüveynî'nin öğrencisi oldu. Nizamiye'ye gelmeden önce on yılı aşkın bir zamandır devam eden tahsili boyunca kendisini zaten epeyce yetiştirmişti, olağanüstü zekâsı ve hafızası sayesinde bu yıllarda da büyük bir başarı gösterdi. Söylendiğine göre hocası Cüveynî, "Gazzâlî derin bir denizdir" diyerek takdir eder, ama için için onu kıskanmaktan da kendini alamazmış. Cüveynî'nin talebesiyken kaleme aldığı *el-Menhûl* adlı fıkıh usûlü kitabını gören hocası eseri o kadar beğenir ki, takdirini "Beni sağken mezara gömdün, ölmemi bekleyemez miydin!" diyerek gösterir.

Bu yıllarda bir yandan ilmî ve fikrî bakımdan kendisini geliştiren, arkadaşlarını geride bırakıp öğretim faaliyetlerinde hocasına yardım eden ve eser telif etmeye başlayan Gazzâlî, bir yandan da -Ahmed Yesevî'yi yetiştiren Yusuf Hemedânî'nin de üstadı- Ebu Ali Fârmedî'nin sohbetleriyle tasavvufî hayata adım attı. 478'de Cüveynî'nin vefat etmesi üzerine Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün karargâhına gitti. İlim ehlinin nimetler içinde yüzdüğü, âlimlerin, din büyüklerinin ve edebiyatçıların buluşma yeri olan bu karargâhta altı yıl kaldı. Henüz yirmi sekiz yaşındaki Gazzâlî'nin ilmini ve zekâsını takdir eden Nizâmülmülk, genç âlimin Sünniliği güçlendirme, Şâfiî mezhebini destekleme ve bilhassa yönetime başkaldıran ve İslâm dünyası için büyük tehlike oluşturan Bâtînî hareketi durdurma planları için çok elverişli bir kişi olduğunu düşünmüş olmalıdır.

Gittikçe ünü artan Gazzâlî, 484 (1091) yılında vezir tarafından Bağdat Nizamiye medresesi müderrisliğine tayin edildi.

Dört yıl süren bu müderrislik devresinde aralarında sonraki yıllarda meşhur olacak âlimlerin de bulunduğu 300'e yakın öğrenciye ders verdi, birçok kitap telif etti, Fârâbî ve İbn Sinâ gibi isimlerin temsil ettiği Meşşâî felsefeyi ve Bâtınîliğin öğretilerini inceledi. O zamana kadar yazılmış belli başlı tasavvufî eserleri sistematik olarak inceledi, mutasavvıfların bütün görüşlerine nazari olarak vâkıf oldu. Kelâm, felsefe, bâtinîlik ve tasavvuf üzerinde yaptığı bu incelemeler onu derin bir fikrî bunalıma sürükledi. Bu dört yoldan hangisinin Hakikat'ın bilgisine ulaştırdığı, kendisi için en önemli mesele haline geldi. Şöhreti ve saygınlığı neredeyse uluların, emirlerin ve hilafet merkezinin ününü bile geride bırakan bu büyük müderrisin dışarıdan bakıldığında son derece başarılı ve mutlu görünen hayatı gerçekte gün geçtikçe için için büyüyen şüphelerle, fikrî bunalımlarla altüst oluyordu. Gençliğinden beri tabiatında mevcut olan hakikati arama iştiağı ve şüphecilik bir yandan o zamana kadar edindiği inanç ve kanaatleri kökünden sorgulamasına yol açıyor, diğer yandan da yaptığı faaliyetlerin ahlakî değerini sorguluyor, ahiret yolunda faydası olmayan ilimlere yönelmiş olduğunu, dünya alakalarına boğulduğunu düşünüyordu. Defalarca Bağdat'ı terk etmeye niyetlendi, ününü ve mevkiini terk etmeye razı olmayan nefsiyle altı ay mücadele etti. İçine girdiği şüphe krizi psikolojik depresyonlara, fizyolojik rahatsızlıklara yol açtı. Ders anlatmakta zorlanmaya, iştahsızlık ve hazımsızlık çekmeye başladı. Tabipler ilaçlı tedavide başarısız olunca hastalığın psikolojik olduğuna karar verdiler.

Nihayet ettiği dualar kabul edilerek gönlünün makam, mal, evlat ve dostlardan ayrılmaya rıza göstermesi üzerine Bağdat'la olan bütün ilişkilerini kesmeye karar verdi. Ailesine yetecek miktardan fazla olan bütün malını muhtaçlara dağıttı. Medresedeki görevini kardeşi Ahmed Gazzâlî'ye bırakarak 488 (1095) yılında Bağdat'tan ayrılıp Şam'a gitti. İki yıla yakın Şam'da kalan Gazzâlî, Emeviye Camii'ne